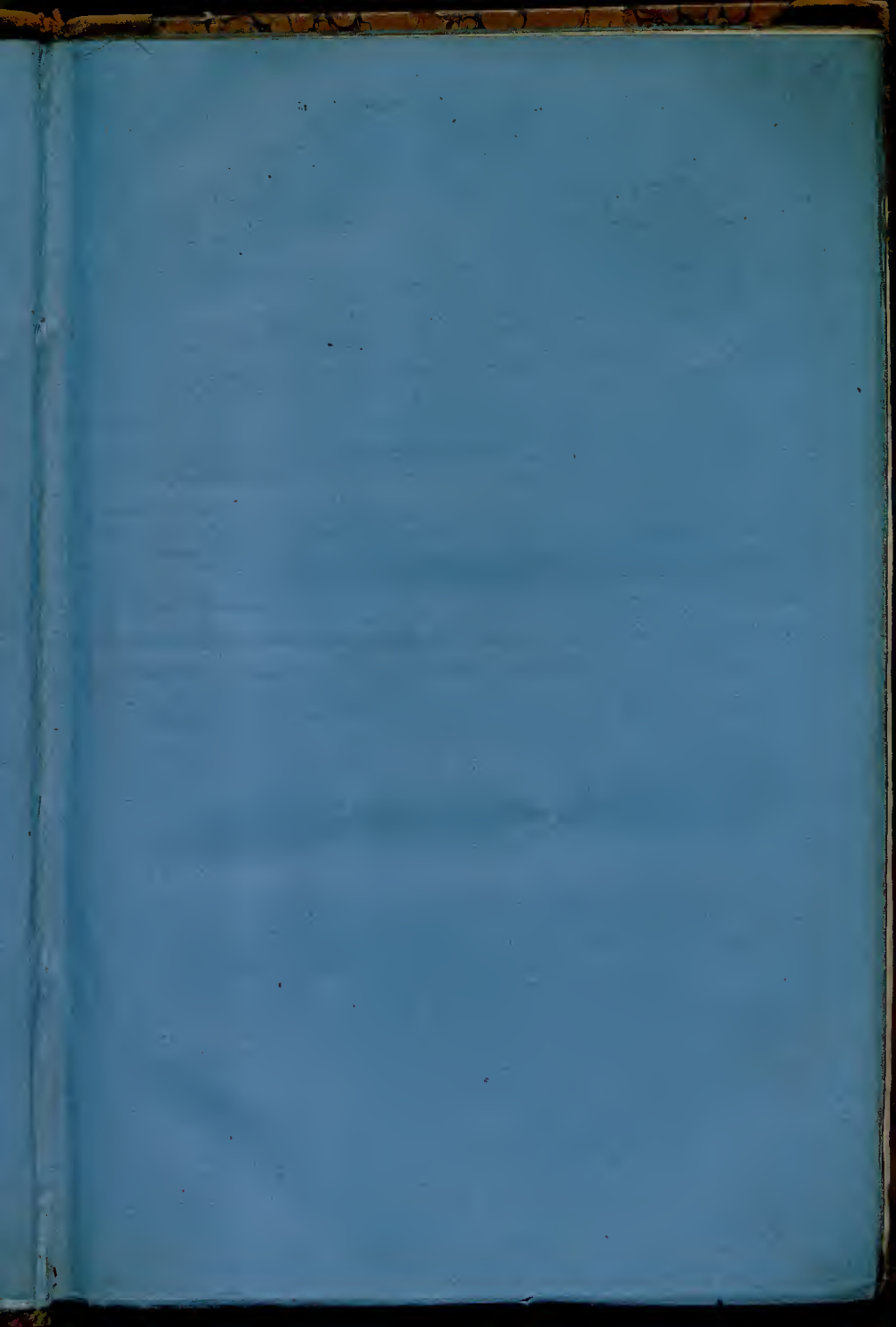

1148

L. 106

548. 5.6

ՏԵՏՐԱԿ ԿԻՍԼԱՐԱՆԵՑ

ՏԵՕՐԻՆԷ ԵՒ ՃՕՐԻՆԷ
ՅՈՂԷ. ՊՐՈՒ. Տ. ԿԵՐԵՊԵՏԵՆ

ՏԷՐՈՅԵՆՑ

ՀԵՏՈՒ Ե

Ի ՏՊԵՐԵՆԻ ՏԷՐՈՅԵՆՑ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍՈՑ

ՔԵՊԷՃԻ ԽԱՆ

1859

1823

1823

1823

1823

1823

1823

1823

0-1-1 49

1859

1. CONSTITUTION

200-04-10-17

ॐ

Օգտերէնեբուն Հովհար բնակող Մեքսիքացիները առաջ Զարաւէն կամ Հիմակունտ Հոստուրան ըսուած երկրէն եկան ։ Եւ Հիմնապիրներուն երկիրն է ։

Ի՞նչ որ այն բանիս վրայ խօսողներուն պէս աստուծոյ ըսելու թէ այս երկիրը չկրնար հիւսիսային կողմը գտնուիլ ։ Աստուծոյ ըսել է Փլամաններու քաղաք կամ ճահիճ ։ Եւ Փլաման ըսուածը թուո՞ւն է որ մինակ արեւադարձի երկիրները կր դառնուի

Այս դիտնալէն ետքը մէկ մըն ալ կարգա՝ որ աղղէք-
նէրը ճամբու պաշար ի՞նչ առին ճամբայ ելած ժա-
մանակնին, Պէցօցօմօքին վկայութեանը նայելով. եւ
այն ատենը պիտի ստիպուին. այս գաղթականութեան
հայրենիքը չէ թէ հիսիս, այլ ուրիշ կողմ մը բըն-
տըռելու: Պօրքուէմօտա. որուն վկայութիւնը այս
կերպ՝ բաներու մէջ երկբայելի չիրնար ըլլալ, յայտնի
խօսքով կը հաստատէ որ աղղէքները հիսիսէն ե-
կան ըսողներուն խօսքը սո՛հիմն է:

Կըսէ «Ճանապարհօրդութեան ատեննին քանի
« փարսախ ճամբայ ընելնին պիտի չընեմ. վասն զի
« հիներուն մէջ ասիկայ ըսող չկայ. Աքօսդայի եւ
« ուրիշներուն ըսածին ալ հաւանութիւն չեմ տար. որ
« կըսեն թէ այս ճանապարհօրդութիւնը մէկ ամիսէն
« քիչ մը աւելի ժամանակի՝ մէջ կընային լըմնցընել.
« սակայն տարիներ քշեց: Իսկ ըսելը թէ ասօնք
« ասկէց քիչ մը ժամանակ առաջ գտնուած եւ նոր
« Մէքսիքօ ըսուած երկրէն հոս դաղթած են. բո-
« լորովին սուտ է. վասն զի այն կողմի մարդիկը
« ասոր յիշատակը բնաւ չունին. եւ այս աղեղացիք
« ալ, անոնք իրենց աղգակից չեն սեպեր. եւ ասօնցմէ
« զատ՝ լեզուներուն մէջ ալ այնքան մեծ տարբերու-
« թիւն կայ որ երկու ազգերուն լեզուներուն մէջ ի-
« բարունմանկ խօսք կամ զրուցուածք չկայ»^{*)}

Այս պէ, Գիւրգիս զի միտն ապրտառ միտայ Լապտիս

«^{*)} չիրաւի հիսիսային կողման լապրենի յեղերը
ո՛չ աղղի կէ ո՛չ լեզուի աղգակցութիւն ունին մէք-
սիքացիներուն. կամ նախահուաղներուն հետ. եւ քանի
որ ճիշտ պիտի չիս իրեմքուի հազիւ ասօնց լիզ-

Ըսկէց առաջ ըստածներովը ապացուցանելէն
ետքը, թէ ոչ Սէքսիքացիները եւ ոչ Լեւոնտա-ապ-
ցեղերուն մէկը Տիւսիսի կողմէն եկած չկրնար ըլլալ,
կը մնայ ցուցնել թէ ո՞ր կողմէն եկան եւ ազդէք-
ներուն հոգիտը շնորհեցին: Բռնուց նշանակեցի
որ Տէնօհըզլան լիճին հարաւ կողմէն կամ արե-
ւելեան հարաւէն եկած ըլլալու են. եւ Լուէդ-
լաբալան կամ պարզապէս Գաբալան դաւառը կամ
Թադաւարութիւնը, եւ անոր Քալհուաբան քաղաքը
այն կողմերը բնորոշելու է: Ըսոր գլխաւոր եւ աւելի
համոզիչ պատճառներուն մէկն այն է որ Տօն Վեր-
նանաօ տէ Լիւլա Եհլելիտուհիդլ կուտայ՝ Սրանիտի-
ներուն Գալաթիան եւ աւաւարտեալան շրինայ սկիւնա-
րու-իւնանը Լիւլաանու-իւնան տաններեքերորդ ճառին
մէջ Վօրդէզի երկար եւ դժուարին արշաւանքներուն
վրայ խօսելով. որուն հետ ընկերացաւ իր հօրը
պապը Եհլելիտուհիդլ Եհքօքօյի արուհտանե-
րուն թագաւորը: «Ուրիշ շատ ճանապարհորդու-
թիւններ ալ եղան կրտէ, որոց վրայ մենք հիմա
չենք կրնար խօսիլ. ինչպէս են Վօլիմա եւ Լաւ-
ապալ-որաւ մասդմմիմա դաւոյ ճառորոյ մ. Երոր յա

ուին մէկ մնացորդը կը նշնորոշի: Իսկ ընդհան-
րաւն թէ որ դէպ ի հարաւ իմնա, միւսեւ Կիթա-
րապուայի պիտուածման ծալրը եւ Լանուրաւ դա-
ւառը, Է թէ միայն Սէքսիքացիներուն թիւուն
մնացորդ կտորները, այլ նոյն իսկ ամբողջ լեզուն
անկէց մինչեւ Սէքսիքօ բնակող բազմաթիւ ժողո-
վաւորներուն մէջ իւրեւ կրնեց բնիկ եւ անհայտան
Լեւու պահուած եւ խօսուած կը գտնուի, կրտէ: Եւ արդիւն:

“էյժօյան եւ Ղլաբալան եւ ուրիշ տեղեր բրածնին,
 “եւ ասիկայ զլաբալան) դաւառ մըն է, որ դէպ
 “ի Պսէրաս* տալածուած գաւառներուն մէջ կը
 “գտնուի. երգերուն եւ նկարներուն նայելով, եւ իհ-
 “ղիկխուհիդէ այս ճանապարհորդութեանը մէջ ան-
 “ձամբ ասկէց անցաւ”: Եյս խօսքերէն ալ յայտնի
 խօսք չկրնար ըլլալ: Եմեն մարդ գիտէ որ իպուէրաս՝
 շոնտուրաս դաւառին տրուած անունն է, որ Քօրդէզին
 մէծ ճանապարհորդութեանը նպատակն էր. եւ այս
 ճանապարհորդութեան ատենն էր որ խեղճ Գու-
 ահէդէմօցէնը կախել տուաւ:

Չեղքս մէկ ձեռագիր մը կայ որ մինչեւ Տիմայ
 տալած չէ. անոր մէջ անհակառակելի կերպով հաս-
 տատուած է որ մէքսիքացիները Ենահուաք գալու
 համար հարաւային մէկ երկրէ մը ձամբայ ելան**:

* շոնտուրաս դաւառին հին անունն է Իպուէրաս.
 եւ այս անունս տրուեցաւ՝ կրտէ տօն Ենտօնիօ տէ
 Ելէտօ. հոն գտնուած խոշոր գգումներուն համար.
 որուն շիսքանօլա կղզին ալ նոյն անունը կուտան.
 Բսել կուղէ որ՝ ամեն Տօմնիկօ կղզիին բնակիչներն
 ալ գգումէ փորուած խոշոր անօթներուն իդու-էրաս
 կրսնն եղեր:

*** Մէքսիքացիներուն այս երկիրներու: փրայ
 տիրէլէն եւ շէնցընէլէն ետքը՝ որ հարաւային կող-
 մէն եկան եւ հոն բնակեցան, առաջին թագաւորին
 կըսուէր, եւ այլն: Եյս խօսքերս քանի մի թերթէ
 բաղկացեալ ձեռագրէ մը առնուած են. որ վերնագիր
 չունի. բայց վերջին թերթին ծայրը այսպէս գրուած
 է. թէ այս յիշատակները Բէրուի քաղաքական պա-

Ո՛ր էր այս դատաս, եւ հարաւային արեւելեան
 հողմին ո՛րտեղը, որ Մէքսիքոյէն մինչեւ Վիքտորիա
 կը տարածի: Սլաւալանը կամ Հոէհուէղաւալանը
 ընտելու եմք, եւ հին Հուէհուաքանը ինչ նշանե-
 րով ճանչնալու եմք: Այս հարցմանցս պատասխանե-
 րու համար ինծի առաջին կէտ կը բռնեմ Դոյլան կամ
 Հուէյ Դոյլան քաղաքը, որ աւանդութիւններս Հուէյ-
 քուէհուաքան եւ Հուէհուէղաւալան քաղաքներուն
 համար խօսած ատեննին ասոր համար ալ կը խօսին.
 եւ ատենը իրարմէ քիչ հեռու կը ցուցնեն: Իայց
 մենք անանկ սեպեցով որ Հուէյ Դոյլան Դպարաւ-
 նի կը մերաբերէր, հարկ է որ բսենք թէ անկէց
 շատ հեռուալ քաղաք չէ. եւ Մէքսիքոյի հին
 պատմութիւնները մտադրութեամբ Կարդալով կը
 տեսնուի որ Դոյլան կամ Հուէյ Դոյլան, Քուէհու-
 աքանի հետ մրցելու համար մեծութիւն ունեցող քա-
 ղաք մըն էր: Դիւայքօսօքայի անանուն ձեռագիրը
 կրօտ որ, ասոնք երկուքն ալ մէկ թաղաւոր մը շի-
 նեց. եւ հիմարկութիւններուն ժամանակը իրարմէ
 չորս տարի տարբերութիւն ունի: Իսկէց միւսնի մէ-
 հարիւր տարի առաջ շնոյն աճեալքին եւ հեղինակին
 վիպարութեանը նայելով, շիշիմքներուն երկրորդ կայս-
 րութեան թաղաւորը Հուէքզլի ի: Եր անուն
 թեան սահմանները քնդարձակել ուզելով մինչեւ
 Կորբամէզին կառավարութեան դրամունչ:

Չարբաս գաւառը. Դինչեւ Գօլլան Տին մայրաքաղաքին քովը հասած էր. եւ ասոր բնակիչները պարապ տեղն աշխատեցան պատերազմով անոր պէմ դնելու*:

Եյս վկայութիւնս բաական է Գօլլանին դիրքը կատարելապէս որոշելու համար. որն որ հետեւաբար բնորոշուց պէտք է՝ Օրտօնէզը եւ Եօարթօսի եւ ուրիշներուն՝ Գուլջա անունով յիշատակած աւերակ մասով մէջարաց. մայրաքաղաքը չէր ան մեջաւոր լուս.

* «Նուէքադլան Լիլաուհըօի դէմալ պատերազմը՝
 «բաւ. որուն դէմ կեցան Գօլլան մեծ քաղաքին բնակիչները. եւ ասանկ եղաւ որ Չարբասի մէջ կոհեմեհրու ուժով իր սահմաններն ընդարձակեյ»։ Մէքսիքացիներուն մայա ընտած լեզուովը ձեռակիր մը կայ, որն որ Սպանիացուց լեզուի թարգմանելով հրատարակեց տօն Իիօ Իէրէզ. եւ պ. Սրէֆէնս աշուն անգղիացի հետաքրքիր ճանապարհորդն ալ անգղիներէն հրատարակեց - զէնք ճանապարհորդութեան ի Եուքադան - խորագրով, Գուլջա քաղաքին վրայ խօսք կըլլայ Գուլլաբան անունով, երբ նոնունալին տըլէն չորս դուդուլ խիռսներուն ճամբայ ելլելը կը պատմէ, որ եղտւ Բրիտանոսի 114 թուին, կըսէ որ Օուինային արեւմտեան կողմէն Գուլլաբանէն մեկնեցան Եուքադան երթալու համար. Մէքսիքացի ձեռագրին այս խօսքը Հերրերային իր ընդհանուր պատմութեանը մէջ առած կտորին հետ բազդատելով կերեւի թէ Գուլջա կամ Գուլլաբան Չարբասի պետութեան երկիրն էր. վասն զի այս ճանապարհորդը կըսէ. «Եուքադանի մէջ իրրեւ ստույգ բռնուած էր» որ թուութիւն խիռսները որ Խաբանտան լեռներէն ինջան բնիկ Չարբասցի էին. (Հերրերայ աւանտակ Գ. Գլ. 10. գլ. 2)։

ներուն տեղը, Չաբբանի պետութեան երկիրը Օ-
քոչինկոյ գիւղաքաղաքին մօտ: Չաբբանի պետու-
թեան անխորհացոյց տախտակին աչք պտըացընելով
այն ալ շատ աղէկ կը հանկընամ որ Քօրդէկ կամ
այս քաղաքէն կամ ասոր տեղը շինուած պիտէն ան-
ցած պիտի ըլլայ Երազլանի թագաւորութեան եր-
կիրը երթալու համար: Այսն զի ծովեզերքէն դա-
լով Վապաքո գետին վրայէն կրկին կրկին անցնե-
լէն ետքը Չիլաբան եկաւ: Այնալ Տիազին խօսքին
նայելով. եւ այս քաղաքս է Չաբբան ըսուածը:
Եւ անկէց Օքոչինկոյէն եւ Կաբալլանի դաւառէն
անցնելով Երազլանի թագաւորութեան երկիրը մտ-
նելու էր, որուն Իհլիլիսուհիդը պատմիչը սահման
կը դնէ մեծ գետը. որ է Ռեծուաչինդա գետը*:

*Քօրդուտու՝ ասոր վրայ մանրամասն տեղեկու-
թիւններ կուտայ. վկայ կուշելով: Այնալ Տիազին
խօսքը. որ Իհլիլիսուհիդը եւ Էրրէրայի խօսքե-
րուն համաձայն գտայ. եւ ասով կապարեղանէս հա-
մոզուեցայ որ Չիլաբան գետին քովը նոյն անունով
գրուցուած քաղաքը ուրիշ բան չէ. բայց եթէ Չաբ-
բան ըսուած հին քաղաքն է. որ Չաբբան գետին
վրայ նայող բարձր վեժի մը վրայ շիներ էին Չա-
բանէք անուն պատերազմող ցեղը, որ Ի. Ե. դարուն
ատենները այս տեղերը բնակութիւն հաստատելու
համար եկած եւ Եդամպօղները եւ աղդէքները
կամ Սէքսիբացիները անկէց փախուցած էին. եւ
մինչեւ Սպանիացիներուն եկած ատենը անոնց հետ
պատերազմի մէջ էին: Եւ Չաբբան քաղաքը երկու
անգամ առաւ Քօրդէզին տեղակալը Տոն Եուան տէ
Սարիէզլուս, եւ մնացած բնակիչները անկէց քիչ

Քօրդէղ այս ճանապարհորդութիւնս ըրաւ Հոնու-
րաս երթալու համար. բայց ճամբայ երկէն քանի
մի ամիս առաջ իր տեղակալներուն մէկը զօրքով ի հո-
լիկու հիդլին խրկեր էր իր ամուսնանի կամ խամու-
լայի վրայ արշաւանք ըրած ատենը. որ յամուսնեամբ
դէմ դնելէն ետքը վերջապէս առնուեցաւ. եւ անկեց
Չաբբան եւ Հուէյիլան անցան. որ դուցէ Հուէ-
հուէիլան, կամ Օքօշնկօյի քովի Դուշանն է* :

մը հետեւ դաշտը իջեցուց, եւ անոնց համար հիմնեց
Չաբբա տէ 1 օս Խնտիօս քաղաքը, հինէն քանի մի
փարսան, եւ Չիւսաա Ռէպէն 12 փարսան հեռու.
նոյն դետին քով : Ա երոյիշեալ հեղինակներուն ը-
սածները Ս իլակուդիէի պատմիչին ըսածին հետ բաղ-
դատելով կը հասկընամք որ Ե. քալլանի թաղաւորու-
թիւնն ալ Ռզումաշինդա գետին մօտ պիտի դառնուի :
Եւ այս կարծիքս այն ալ կը հաստատէ, որ Մէքսի-
քացիներուն լեզուովը ապալան ըսել է նաւակներու
երկիր. ապալէ բառէն ելելով. որ նաւակ ըսել է :
Եւ այս անունս շատ աղէկ կը վայրէ շատ գետ եւ
վտակ ունեցող երկրի մը, ինչպէս են Ռզումաշին-
դա գետին բոլորի երկիրները, մանաւանդ թայս գե-
տին Դապասթօ գաւառին մօտեցած տեղը անոց մայր

* Երմէնտարիս դժարիւշը, որ տէլ Ռիօ զօրապետը
Իւլանգի աւերակները տեսնելու գացած ատենը հետն
ընկերացաւ, իր պծապրութիւնները եւ ծաւթօմու-
թիւնները Տօն Ռամօն տէ Օրոմնէլին հաղորդելէն
ետքը պատմեց որ, քաղաքին աւերակներէն փարսանի
մը չափ հնուտ, եւ նաւարկելի գետի մը (անշուշտ
Մեջը գետը պիտի ըլլայ) տաւամատոյց կայարանին
մօտ, որ կերթայ Ռզումաշինդա գետը կը թափի :

ին ճեմած պիտի ըլլայ, և երանելոյն Սեբաստիայ հայոց
գերբը գտած ատենը որ 406 ին եղաւ, 43 տարւոյ
կըլլայ. իսկ անոր վախճանած տարին՝ որ է 442 թը-
ուականը, կըլլայ 79 տարուան. որ բան սովորելու
համար ճանապարհորդութիւն ընելու, և տեղէ տեղ
պըտըտելու, յարմար տարիք մը չէ. Ուստի երանել-
ւոյն հարիւր քսան տարուան վախճանելուն վրայ տա-
րակուսելու միայն այս պատճառը բաւական կը տես-
պիմը. բայց և միւս բոլոր պատճառները. որոնց մէկն
մ. Ոմանք կը կարծեն թէ երանելի Խորենացին մինչև
Սաղարշապատի ժողովքին ժամանակը անընցաւ. որն
որ Բաբելէն կաթողիկոսին ժամանակը դժմարեցաւ
491 թուին, ասորքէ համար միայն մտորեցողեան
մարգդանին ձեռքովը նորոգուելէն՝ որ 483 թուին
եղաւ, ու թը տարի ետքը. Բայց ինչպէս որ ըսինք,
Ղազար փարպեցիին ըսածին նայելով այն ատենը երա-
նելի Խորենացին շատ տարիներ առաջ վախճանած էր.
այս Բսանկ լիտոյները մեղադրելէ չեն կրնաւ պատմա-
կան և ժամանակագրական սխալմանց մէջ ինկած.
Եւս սխալման անդրադարձեալ է. վասն զի փարպեցի-
ին յիշեալ նամակը նոր երկուս ելած ըլլալով՝ Խորե-
նացիին 483 էն առաջ մեռած ըլլալն ալ նոր դիտել
ոչեցաւ. Բայց շիմ գիտեր ինչպէս ազատ կը մնան
մեղադրութենէ, երբ կրնան և հաւտացնել կուզեն
որ հայրապետաց շարականին մանկութիւնը. զորաւր
նախահար, երանելի Խորենացին շինած է, վերջի ե-
րեք տուներովս մէկ տեղ. որոնք ասին մը շարական
նկրու մէջ կը տպուէին. և հիմայ չեմ անդրադարձ
լորագիր գրուած ձեռագիր շարականներուն մէջ որոց

Թուականը մինչեւ ժն զար կը հասնի, այն երեք տունը չ'շտնուիլը մէկ դի ձգենք . անհնար է որ ամէն ձեռագիր Երասկան տեսած ըլլանք . և հակառակ կարծիք ունեցողը ազատ է մեր ըսածին հաւատարմ կամ չհաւատարմ : Ո՞նք ուրիշ փաստեր ունինք հաստատելու որ այն երեք տունը երանելի Խորենացիինը չէ՝ . զուցէ՛ մանկունքը բոլորովին անորը չէ՝ . բայց մանկունքը որի՛ որ է նէ՛ երեք տունը վերջէն շնուած և անոր կտրած է :

Եւ ահիս փաստերնիս այն է՝ որ այն երեք տունին չէնք և յօրինուածքը երանելի Խորենացիին շարաց ըութիանը ամենեւին չ'նմանիր : Կորնայ զրագէտ մի՛ որ հայկաթանութեան ոճը և քաղցրութիւնը կը հասկընայ, մէկ մի ծննդեան շարահանները կարգաւ, որ Խորենացիին ըլլար ստուգուած են . մէկ մին ալ այն ո՛վ երաշխի մանկունքին երեք տուն յաւելուածը կարգաւ . և թէ որ ասոնք ամենը մէկ հնդկականի բան են կարծող ըլլայ նէ՛ անոր համար կրնանք համարձակ ըսել թէ հայերէնի շատ աղէկ հմտութիւն չունի :

Երկրորդ փաստերնիս այս է : Ետին ատեն Քաղինդոնի ժողովքը ընդունուելու կամ չընդունուելու վրայ խօսք եղած է . մէճեր բացուեր է, ժողովքներ եղեր է Դուին, Մանազկերտ, Կարին, Երախուան, Հոսկիայ, և այլն, և այլն : Սուրբ Սոսիէս Խորենացի ամէն ատեն աղգին մէջ մեծ յարգութիւն ունի . և անոր վկայութիւնը ծանրակշիռ է . թո՛ղ որ Քաղինդոնի ժողովքին ալ ժամանակակից էր . և ասով վերջութիւնը վաւերական ալ կըլլայ : Եւստե ամենայնիւ՝ մինչեւ ժն, և ժն՝ զարերը այս ժողովքիս հա-

հար եղած վիճաբանութիւններուն մէջ այս երեք տուն
 շարականներուն խօսքը ամենեւին եղած է՝ . այն ատ
 նին ալ եղաւ նէ ժողովքը ընդունողները չընդունողնե
 րուն առաջարկեցին որ այս յաւելուած շարականը առտ
 ուածային պաշտամանց կարգէն հանեն և երգելէն դա
 դարին : Զընդունողները չըսին անոնց որ՝ ի՞նչպէս կը
 նախ վերցընել . որ Սոփէս խորենացիի պէս սուրբ և
 իմաստուն վարդապետի մը շինած է : Իւր ասանկ չըսել
 նուն պատճառ՝ քսածնին հաստատելու ապացոյց մը
 չունենալնին էր . վասն զի մեր հին վարդապետներէն
 Քաղկեդոնի ժողովքին դէմ դրողներուն մէին ալ այս
 շարականի յաւելուածը չսիրէր , էէ՛ թէ միայն խորե
 նացւոյն անունովը . այլ և ոչ վարդապէս շարականին
 մէջ գրուած է ըսելով ալ : Սաթուսաղայ սիւնեաց
 կաթիկոսոսը եօթներորդ դարուն մէջ յունաց կայսեր
 գրուած նամակովը , Սաեփաննոսի սիւնեաց առ Վեր
 մանոս յունաց պատրիարք գրած նամակին վերջն կտո
 րին հնչինակը , Վազիկ թաշաւոր հայոց առ կայսրն
 յունաց գրած նամակին մէջ, հուսէ որդին , Ստեփան
 նոս օռօպէլեան՝ սիւնեաց կաթիկոսոսը , ամեն ալ
 Ճ.Վ. դարէն առաջ , Վրիդոր տաթեւացին ժ.Ե. դա
 րուն սկիզբը և անոր բազմաթիւ աշակերտները , ա
 սոնց մէկն ալ այն երեք տունին խօսքը չեն ըներ . ո
 րով իրաւունք ունիմք ըսելու թէ այն երեք տունը ժ.Ե.
 դարէն առաջ չկար :

Վ. Ե. Բ. Զ.

ՈՂՈՐՄՈՒԹԻՒՆ ՓԲԿԷ

Ի ՄԱՀՈՒԱՆԷ

Երկրին երեսը մութ ամպեր իրարու վրայ կը
դիզուէին . հոյ՛ւր երկան երկան կը սուլէր :
Սայրը զընդուն դողալը չէր կրնար զսպել եւ կը
սէր . ահաղին եղանակ : Հարը քիչ մը ապշա
պատուհանին քովն էր դարձած . եւ աչքը տըն
կեր գետոյն ջուրին վրայ կը նայէր , որ բոպէէ մը
ի վեր ծփալու սկսած էր , եւ մարէն կըսէր , ար
եօք մութացեանին ըսածն իրաւ է :

Սէկէն պատուին ճշեւը , ցաթկելով սենեակին
մէկ ծայրէն մէկալը անցնելը , ասնդուղքներէն վար
իջնալը մէկ ըսաւ : Թիվերօյ տիկինը եւ Սարգարիտ
մէկէն պօռացին . ո՛ր կերթաւ Հարը : Լսող չկայ .
թեղծ անդամարոյժը տեղէն նլլեւու ջանալով
կըսէր . ո՛վ Լստուած իմ . ի՞նչ կայ արդեօք . ո՛ր
գնայ . ո՛ր քնաց : Սարգարիտ պատուհանը վազեց .
եւ Հարին ցաթկել նաակը մանելը տեսնելով ո՛վ
Լստուած . դուն ողորմէ՛ ըսաւ , եւ երկու ձեռքով
աչքերը գոցեց :

Հարը նաակին մէջ...
Թշուառականը . . . Ինձի Տնազանդեցաւ .
Լստուած անկայ կը պատժէ :

Ի՛նչն հետացն Սարգարիտ վրայ բերելով ըսաւ .
է՛ . է՛ . այն արժանաւոր պատանին Լստուծմէ վարձք
ոլիտի առնէ . հիսայ ամէն բան հասկըցայ : . . . նաակ

ընդ կործանեցաւ... կին մը ջուրն ինկաւ... Շարլա-
նիկայ ազատել կուզէ։

— Ո՛ր տղաս. խեղճ զաւակս։

Եւ յիսաւի Շարլ պատուհանէն նաւակ մը տե-
սեր էր անհմուտի մը առաջնորդելով, որ սաստիկ յոր-
ձանքի մը մէջ իյնալով պարապ տեղը անոր դէմ
դնելու կաշխատէր. վասն զի դէտը որ երկար ա-
տենէ 'ի վեր հանդարտ էր, ահաւոր սպստկութեամբ
իր սաստիկ վազուածքը նորէն սկսեր էր. եւ պա-
տանին վտանգը պատուհանէն տեսնելով եւ միայն
իր արիական սրտին թեւաբութեանը ականջ տալով
ինքն իրեն՝ հոն ազատելու մարդ մը կայ ըսեր զա-
ցեր էր. եւ հիմայ կին մը մահուանէ ազատելու հա-
մար ջրոյն յորձանքին հետ կը կուտի։ ճարպիկ եւ
ուժով ըլլալով թիակը ձեռքը կառնէ քանքը կը կրկ-
նապատկէ. աչքը կնոջ լաթերուն քղանցէն չզատեր՝
որ ջուրին երեսը կը լողար, եւ իրմէ միայն հարիւր
քայլաչափ հեռու հազիւ կար։ Կուրը սարսափելի
էր։ Իստը երկայն ափենէ 'ի վեր իր ձորոյն մէջ
բոցուած կատղած կը վազէ. խեղդուելու վրայ եզոդ
կինը, եւ անիկայ ազատելու համար ետեւէն ինկող
պատանին, երկուքն ալ կը քշէ կը տանին։ Բայց
Շարլը ջուրին յորձանքին դէմ կը դնէ, եւ նաւակը
միայն այնքան ատեն անոր կը հաւատայ, որքան որ
պէտք է մահուան հետ կուուող խեղճ կինն ազատե-
լու։ Բայց կը տեսնէ որ քանի երթայ իր ճիգը կը
տկարանայ։

Սարգարիտ պատուհանին քովէն չէր հեռացած.
ձայն չհաներ. ջուռն ալ չառնէր. Շարլն ամէն միկ

գրէինք քրոսճը հոսաթիւթարգմաններս մեր յորմեր
ցողներուն ծգտակար բան մը ոհաղորդէր մեզեցիներ
Եւրայի եւ յիշեալ հեղինակներն ածը ասաց մէքոյս
«Եւս եւ յառաջ դեմք մարդասիրական հիւանա
դանոցին մէջ Պաւլէբօ բօիշին ինամոցը յանձ
նեաւ՝ սրահին հիւանդներուն վրայ եղած փորձերուն
արդիւնքը Եւրայի Գործիւթեան մերեմբանավերք մը
որկէց առատօքէն հոսած հիւթ մը կը մշակէր յայս
կերպով կապուելով նոյն ժամոյն գէշ հոտը կոր
սընցուցաւ Եւրայի Եւս գէշ հոտած վերքի մը վրայ
այս կապը դուռէն ետքը 24 եւ մինչեւ 36 ժամ
ալ անցնելով ամենեւին գէշ հոտ մը չունեցաւ
պարզապէս կտրածի մը կապ ինչպէս էր նէ՝ անկէց
տարբերութիւն չունէր Գ. 1) Եւ քաղցկէզ (շերի
բէնչէ) մը բերանը բացուած ըլլալով կծու եւ եւ
բոլ անօք հիւթ մը դուրս կուտար եւ հոտ ուներ
ինչպէս որ այսպէս հիւթերը կուեննան այս վերքն
ալ նոր գտնուած փաշին ցանկելով կապեցին նոյն
վայրկենին հոտը կտրեցաւ եւ որքան ժամանակ որ
կապը վրան մնաց նէ՝ վերքը հոտ չունէր Գ. 2) Եւ Եւրքի
վրայ եղած վերքերը որ սովորաբար շուտով գէշ
հոտ մը կուեննան այս կերպով կապուելով հոտեր
նին կործնցուցին 12. Եւսպէս վերքերուն վրայ
կապուած կտաւները կամ վրանին վրայ լաւ
ի հարկեալն դարձահոտ հիւթը ծծած եւ իրեն քա
ջած պիտի ըլլար վրան այս փոշին ցանկելով անմի
ջապէս ամեն գէշ հոտ կը կորսնցընեն 3. հոտած
ջուրի նման հիւթերը եւ վերքերէն վազած զարա
հոտ թաղախները թէ՛ եւ փտած վերքէ լաւ ինչեւ

վազած ըլլան. արիւնք որ կենալով կը թանձրանայ
 եւ շատ չանցնիր կը հոտի, փուտ վէրքի բռնեցած
 եւ արդէն շատ կէկ փրտած վէրքերը այս կերպով
 անմիջապէս հոտերնին կը կորսնցընեն. այս
 կերեւի որ այն հոտ ոչնչացընող նիւթոյն ներ-
 դրած թիւնը փրտեցուն ալ արեւելք կ'աւայ. բոլը
 ճճիներ շօտեցընէր. եւ ճճիներուն քնյանալուն ալ
 առաջը կ'առնէ. եւ ասով դիւրաւ կը հասկըցուի որ
 շատ լասնըր մէջ մեծ օգուտ պիտի չլնէ. Լաս միս
 եւ ապուխտ ծախողները այս նիւթը գործածելու
 ըլլայ նէ. խանութներնէն բուրած գէշ հոտէն փ-
 րենք ալ կազատին մեզ ալ կազատեն. Սաստիկաք
 եղած օրերն ալ պսոնց խանութը չհոտիր. Սասա-
 ճառները աւելի դիւրութեամբ կրնան իրենց խա-
 նութիւն մսերը թարմ պահել. փրտելու սկսած եւ
 բաւական առաջացած միսերն ալ բանի կուգան այս
 կերպով հոտերնին առնելով. եւ մեռելներուն մար-
 մինը անփուտ պահելու համար գեղողներն ալ ան-
 շուշտ մեծ օգուտ պիտի դունեն այս փոշիովս իրենց
 արհեստին մէջ. ուստի զգոյշ լինելու մասին ցրտի
 ժամ յայտնի են ալ շատ դտնեւած եւ գիւրաւ
 ձեռք ձգուելու բան չկրնար ըլլալ աշխարհքի վրայ.
 Եւ մէն մարդ կրնայ շննել. ո՛վ ըլլայ նէ եւ ո՛րքան
 աղքատ մարդ ըլլայ նէ կրնայ ստանալ. եւ գործած-
 ութիւնն ալ ամենադիւրին է. Սէկ Փրանքով յի-
 ւուն քիզկրամի չափ փոշի կրնայ ձեռք ձգուել. ը-
 սել է. հիւսկոտան քնով Փրանքը վեց ու կէս դո-
 րուշ հաշուելով մէկ հոխան քիւնց փարայ հւ կէս
 պիտի գայ. քողը ասկէց սուղ է. փարիղու մէջ :

Փոշի մըն է՝ գոյնը երբեմն լաց մոխրագոյն եւ երբ
 բեմն քիչ մը մուր, շինուածեան նիւթ երոնն շատ կամ
 քիչ մաքուր ըլլալուն նայելով՝ կամ նիւթ երոնն մէ
 կին քիչ մը քիչ կամ շատ ըլլալովը՝ Մէկ թելած
 հոտ մը ունի որ քիչ մը ձիւթի (խաղրանի)՝ հոտ կը
 նմանի։ Այս հանելու համար հանքային անուր՝ Կա
 ուած ատեննին մէկ հիւթ մը կը փաղէ։ անոր հետ դաժ
 (աշի) խառնուի եւ ըսած փոշին կը ըլլայ 100 մաս գաժ
 2 կամ 3 մաս յիշեալ նիւթովը՝ որ հանքային ան
 ծուխին ձիւթը (խաղրանն) է, իրար խառնէ՝ եւ
 անկան (հալանի) մը մէջ գիր ու աղէկ մը սըղկէ
 օրդկելը աղէկ ըլլայ։ Ինչ կերպով կուզես նէ ըրդէ
 միայն թէ այս եղանակով իրարու հետ աղէկ խառն
 նուին՝ եւ այս քան ըսած պատուական փոշին կոր
 վերոյիշեալ ցատկու թիւն երն ունի։ Այս քան զո
 յիշեալ փոշին լէրքերու դործածելու համար մաշ
 եւ որ պատրաստութեան կերպ մը կը լինի, ըստ այս
 պատրաստութեան ալ վերոյիշեալ անկան աւելի դժուար
 է։ Եւ քան կերպովս շինուած փոշին կտոր մը առ
 բանական ձիւթոյ իւղով (ղէյլին կաղնով) խառնէ
 որ նոսրեկէ սպեղանիի (մէշէմի) պէս բան մը ըլլայ
 հացի խմորի կամ օծանելիքի (բոսմատայի) թանձրու
 թեամբ։ Եւ իկայ ամանի մը մէջ գիր ու բերանը դա
 ցէ՝ պահէ՝ այն ղեղն որ ուրիշ բաները ապականե
 ութեան կը պահէ, ղիւրաւ կը հասկըցուի որ որ
 չար ժամանակ մնայ նէ չաւրու իր (եւ) չապականի
 դոյնը քիչ մը մուր կը ըլլայ։ Եւ ձիւթի հոտի նման
 հոտ մը կ'ունենայ։ Եւ այս խիստ քիչ լիւրձ այն փո
 շին երբ իրարու հետ կը փաղէ քան զհալանի
 ուստի ժամանակ անցնելով իւղը ցնդի եւ ցամքի ալ

նէ՛, ասով շինուած սպիղանին իր ներգործութիւնը
կատարելապէս կընէ՛ որպէս թէ նոր շինուած ը-
լար։ Թէ փոշին՝ եւ թէ անկէց շինուած սպիղանին
իրենց թանձրութիւնովը ո՛չ հիւանդը անհանգիստ
կընեն՝ եւ ո՛չ վէրքը կըկըսկըծցընեն։ Իրպուած նե-
րուն՝ եւ ասոր միջնորդութեամբ ձեռք բերել ուզած
վախճանիդ նայելով դեղը կընաս անմեծապէս վէր-
քին վրայ ալ դնել, վէրքին ու դեղին մեծտեղը ու-
րիշ բան մըն ալ դնել։ Անմիջապէս վերքին վրայ
դնելով վէրքին ցաւ մը չպատճառելէն զատ մարմին
գործութիւն ալ ունի. եւ քիչ ժամանակի մէջ վէրքին
բերանը կը գոցէ։ Վէրքը ասանկ կապելը երկու
ներգործութիւն ունի. մէկ մը որ հոտած ժարակին
կամ վէրքէն ելած հիւթին հոտը կառնէ. մէկ մըն
ալ՝ որ նոյն հիւթը իրեն կը քաշէ եւ կը ցամբեցընէ։
Եւ այս վերջին կերպս առանձին պատուականութիւն
ունի որ ժուէնք (թիթտիք) գործածելու պէտք չթողար-
դաս։ Անդոյս այսպիսի ներգործութիւնը հասկընալու
համար գիտնալ պէտք է որ դաճին բնաւորութիւնն
է խոնաւութիւնը իրեն քաշելը, եւ ածուխին բնու-
թիւնն է կալը իրեն քաշելը։ Ի՞նչ տեսակ կըլլայ նէ
ըլլայ եւ ամէն հոտ մէկ մէկ տեսակ կաղ է։ Բայց
այս ներգործութիւններուն պատճառը մեկնելուն վրայ
չէ՛ բանը. կարեւորը այն է որ պատմած ներգոր-
ծութիւններնիս փորձերով անուշուած բաներ քն-
թիւեալ ժողովութիւնը եւ վերադուր ժողովներ եւ թէ՛
առտնին անտեսութիւնը հիւայ մէկ նոր միջոց մը ու-
նին գէշ հոտերը նրուելու, եւ փրտաւելու ենթակայ
բանը փտութիւնէ պահպանելու։ Իրենց փրտելովը
յս միջոց ամ միմե ցրտ խլամբմա յառնաւ յառն

մարդկային ազգին ճշմարտացիէն՝ աղէկութիւնս ընող
բարերար հիմաստուններուն կարգը կը վայելեն այսօր
հետեւեալ. Տըմօ եւ Պ. Վանոյ հիմաստուններուն ա-
նունները. եւ անով աւելի անոր արժանի են, որ
այս գիւտագտներէն ետքը՝ հասարակաց նշխարաւոր
գիտութիւնը միայն իրենց բաւական վարձք սեպելով
ուրիշ մէկ շահու մը կ'առնէ չինական մեթոտն յայտնե-
ցին. եւ այս թեթեւ վարձքը անոնցմէ զամբողջ էր
չար։ Այսու ամենայիս գիտութեանց ճեմարանը այս ց-
պիսի օգտակար լսներ դատողներուն համար վարձք
ալ ունի. եւ կը յոստամբ որ այս հիմաստունները
անկէց վարձք ալ կընդգոծին պարտաւոր զոյ՛ղման
պարտքի վաստակքով միմեանս յայտնի միմեանս
պարտքի վաստակքով միմեանս յայտնի ընող
միմեանս յայտնի ընող միմեանս յայտնի ընող
միմեանս յայտնի ընող միմեանս յայտնի ընող

ԲԱՐԻՔԱՆԸ ԵՒ ԴԱՐՈՍԸ

ԲՖլանալ գիթագործը (վարձկատանի) և Հընդ-
կատանի մէջ տեղ՝ Պուխարայի և Արմըղանգի և
Կապու լեւոյզմիրը մահաւորականներու ազգ մը կը բը-
նակի, որուն աֆլան կըսուի։ Այս անունը աղ-աւ ա-
նունին հետը շատ մտաւ թիւն ունի. անոր համար
շատերը կարծիք բրած են որ՝ հին աղուանից ազգը
երբ որ մէկ կ'օգմէն յոյները և մէկ կ'օգմէն պարսիկնե-
րը ասոնց երկիրը արշաւեցին, որ է մէջին շայատա-
նի Ուտիք և Կուզարք և Տայք նահանգները, անկէց
գաղթեցին. և կամ Պարսկաստանի մէկ դիէն մէկա-
գին անցնելով կամ Կասպից ծովուն հիւսիսային
կողմէն պարտուելով գացին Աղիւթիայի մէկ երկրին
մէջ բնակեցան որ ասոնց անունովն Աղուանիստան և
կտրը Աֆլանիստան ըստեցուցաւ։

Եւս կարծիքիս հաստատութիւն չուննալը, և
 Եփրաննիւնը (1) և մէկ և հրէից ազգէն տերեւալ լիւրը
 հիմայ ճանապարհորդներուն իմաստուն հետազոտութեամբ
 թկամբը գտնուած և հաստատուած է, որ հայաս-
 տանի նախնանկից աղուանները հայոց ազգէն հաս-
 տուած են. ինչպէս որ կը պատմէ Խորենացին (Պատմ.
 Ի. 8) : Բայց անուան մօտաւորութիւնն բրոնզե-
 լով 1 էնկիթմուրի պատմութեան պարսիկ հեղինակ
 մը, և Եփրան իւրեքիս անուն տաճկերէն գրքին հե-
 ղինակը, ըսած են որ 1 էնկիթմուր կրթող հայաստան
 կոթից (Պատմ. և Երաթի գեաւորուն մէջ տեղը բնակող
 աղուանները, որ հայազգի աղուաններն են, բնից տա-
 բաւ և Պարսկաստանի և Հնդկաստանի մէջտեղ ա-
 նոնց բնակութիւն տուաւ : որ է հիմակուան Եփրա-
 նիստանը : Ետեց ըսածին հետեւած է նա' և Հ.
 Պաւլոս Ինքիման (Հնախ. Հայ. հատ. Ի. Թղթ.
 327) : Եւս կարծիքիս հաստատութիւն չուննալը, և
 Եփրաննիւնը (1) և մէկ և հրէից ազգէն տերեւալ լիւրը
 հիմայ ճանապարհորդներուն իմաստուն հետազոտութեամբ
 թկամբը գտնուած և հաստատուած է, որ հայաս-
 տանի նախնանկից աղուանները հայոց ազգէն հաս-
 տուած են. ինչպէս որ կը պատմէ Խորենացին (Պատմ.
 Ի. 8) : Բայց անուան մօտաւորութիւնն բրոնզե-
 լով 1 էնկիթմուրի պատմութեան պարսիկ հեղինակ
 մը, և Եփրան իւրեքիս անուն տաճկերէն գրքին հե-
 ղինակը, ըսած են որ 1 էնկիթմուր կրթող հայաստան
 կոթից (Պատմ. և Երաթի գեաւորուն մէջ տեղը բնակող
 աղուանները, որ հայազգի աղուաններն են, բնից տա-
 բաւ և Պարսկաստանի և Հնդկաստանի մէջտեղ ա-
 նոնց բնակութիւն տուաւ : որ է հիմակուան Եփրա-
 նիստանը : Ետեց ըսածին հետեւած է նա' և Հ.
 Պաւլոս Ինքիման (Հնախ. Հայ. հատ. Ի. Թղթ.
 327) : Եւս կարծիքիս հաստատութիւն չուննալը, և
 Եփրաննիւնը (1) և մէկ և հրէից ազգէն տերեւալ լիւրը
 հիմայ ճանապարհորդներուն իմաստուն հետազոտութեամբ
 թկամբը գտնուած և հաստատուած է, որ հայաս-
 տանի նախնանկից աղուանները հայոց ազգէն հաս-
 տուած են. ինչպէս որ կը պատմէ Խորենացին (Պատմ.
 Ի. 8) : Բայց անուան մօտաւորութիւնն բրոնզե-
 լով 1 էնկիթմուրի պատմութեան պարսիկ հեղինակ
 մը, և Եփրան իւրեքիս անուն տաճկերէն գրքին հե-
 ղինակը, ըսած են որ 1 էնկիթմուր կրթող հայաստան
 կոթից (Պատմ. և Երաթի գեաւորուն մէջ տեղը բնակող
 աղուանները, որ հայազգի աղուաններն են, բնից տա-
 բաւ և Պարսկաստանի և Հնդկաստանի մէջտեղ ա-
 նոնց բնակութիւն տուաւ : որ է հիմակուան Եփրա-
 նիստանը : Ետեց ըսածին հետեւած է նա' և Հ.
 Պաւլոս Ինքիման (Հնախ. Հայ. հատ. Ի. Թղթ.
 327) :

բակերը յօրէ տեղը բնակեցուց։ Ինքնափշան քսուներս
նին ալ յիշդոնային անուշէն էր կրակն, որ Սողոմոնիմ
փութարբայ Էզոֆին (Լաւարին) և Տօրեղաթը Պերքիւ
ային (Բարաբրային) աղան էր կրակն։ Եւ մանավանդ
Իրենց պատմածին նայելով՝ ասոնք Տօրեական իրար
բոնորով մնացած են մինչեւ մահակտանութեան ժամ
ուաջին դարը, որ Քալէտ անուն խաղիֆայն (Խալիֆայ
զօրապետը) ասոնք առաջեր է անհաւանդներուն դէմ
իրեն օգնութիւն ընելու։ Ինչ ըրած՝ ծառայութիւնը
ներնուն փութարէն իրեն վարձք՝ ասոնց այնքան
ներուն ազգապետը Քիչէ՝ իրեն պատուանդէն անուշ
ապրիւրէն շէր ծառայ եղբիւն նշանակութեամբ։ Եւ
այն ատենն իր ազգին Պոտոմակտանեցաւ արարած
ցիւղն Տապտեմերուն ասաջը* ասաք միջ թափուցած
Խալէտին պատերազմերը շրմնայէն ետքը ափշան
ներս իրենց երկիրը Տիմակտան ափշանիստանը դար
ձան իւր Բուրէշ քէյանի (Ալեքս թագաւորին) ցիւ
ղէն իրենց իշխան մը ունեցան մինչեւ որ քննորդ
դարուն մէջ Սահման Պաղեսիկ թագաւորը ասոնց
տիրեց։ Եւ այց ասոնց հին թագաւորներուն ցիւղէն
մէկը գործածելով Չօրի թագաւորեց։ Պաղեսիկ ցիւ
ղը փնջացուց և մէկ նահապետան իւր իշխանութեան
դրամարժէքս, միւս բաւարով դրամարժէքս ասաջ խորովի

Եւ այդպէս ուրիշ միւս ինչ ինչ ցիւղի միւսանած միջ
Պոտոմակտան և նախ է նախ իւր և իրեն պատ
մանուն անունը արարեց իր արուի որ իրենց կառա
վարութիւնով անգլիկներուն ցիւղեղութեան մը յառաջ
դէմ քննարկուն և փոքրին։ Ինչ ասկէց անուշ է որ
հնդկները մինչեւ Տիմակտանը ափշան ազգաւորէն
ուրիշ կանուանին։ Եւ այդպէս միւս ինչ ինչ ցիւղի միւս

[illegible]

Ա. Երկու հղածք կամ բրոջ որդիք կամ առելի
հետու ազգականներ որ երկու հղածքի սերած են,
և ծագողին կամ բուններին մեկ է որ է այն եր-
կու եղբայրներուն հայրը, իրարու եղբայր կըսուին։
Ղովա՝ Արահամու հղածքը տղան էր. (Ծնն. Ժա.
27)։ Իայց Արահամ անոր կըսէ թէ՛ եղբայր եմք.
(ԺՎ. 8)։ Եւ սրբազան պատմիչն ալ Ղովա՝ Արա-
համու եղբայր կանոնանէ (ԺՎ. 16)։ Յակոբ Պա-
հապետ չափէլին հօրքրորք տղան էր (ԻԹ. 1)։
Բայց չափէլին կըսէ թէ՛ ես քու հօրդ եղբայրն
եմ (12)։ Եւ նոյն իսկ Լաբան չափէլին հայրը՝
Յակոբը տեսներով Յու իմ եղբայրս ես կըսէ (15)։
Տեառն մերոյ Վրիստոսի ալ եղբայր ըսուածները
այս նշանակութիւնով եղբայր են։

Բ. Մի եւ նոյն ցեղէ եղողները իրարու եղ-
բայր կըսուին: Սովէս մարգարէին բերանովը Աս-

Աստուած կը նստուի իրեն (որ ղեւտայիւցեղէն մէկը
 յիսուն տարին անցնէն ետքը խորան վայուժեա-
 նին ծառայութիւն չընէ, այլ անոր եղբայրը անոր
 տեղն անապառքօրէն ըսելէ՝ նոյն ղեւտայիւցիներուն
 ցեղէն ուրիշ մարդ մըն (Ա) իւր. Բ. 25. 26) ասի
 ցածի. Սիւնոյն քաղաքին տեղում յաւապին ղեւտա-
 կիւնները իրարու եղբայր կը ըսուին ասիւրայէլացիները
 Սոլմեա մարդարէին եղբայր կը ըսուին (Եւր. Բ. 11)
 քիւն ալ անոնք նոյնպէս կանուանէին (Եւր. 18) Սաւի-
 առն (մէկ վիշապի մը) աղջիկ ունէլ անուանց նէ-
 հայրն ու մայրը ըսին զքաղաքի բնակիչներուն զ-
 րէն քեզի աղջիկ միջկայ (Պատմ. Եւր. 3) Բնէ-
 կուգէին իր աղջիկն Նիկուի զատ. ազգ. նախնայի-
 նին մէկ ըլլայ նախնանապէս եղբայր կը ըսուին Իս-
 րայէլացիներուն (Եւր. 1) եղբայրներուն նախնայի-
 նին ասիւրայէլացիները եղբայր են իրենց եղբայր-
 ներս (Եւր. 12) Եւր. 12 Եւր. 12 Եւր. 12 Եւր. 12
 Գ. Սիւնոյն քանի համար իրարու հետ դա-
 շինք ղեւտայէն ընկեր եղբայր կը ըսուին :
 Օտերայ բնակիչներուն պատիժ կրապանայ Աստուած.
 որով հետեւ ասոնք եղբայրներուն տուտաւ մոռնալով
 Սոլմոնի գերութիւնը Նիկուի կը ըսուին (Եւր. 1)
 Նոյն (Եւր. 1. 9) : Քիւնիկեցիները որ Քա-
 նանացի ցեղէն են Իսրայէլացիներուն հետ դաշինք
 կորած ըլլալուն համար իրարու եղբայր ըսեր են Եւ-
 ր. 12 մարդարէն ալ հեթանոսացի այլ եւ այլ ազգե-
 րէն (հաւատքի դառնալով քարոզութեան պաշտօններուն
 համար կըսէն ամէն աղբորէն իրենց եղբայրները Եւ-

իւնելո՞ր ո՞րքանս տարի՝ կենայ՝ նէ՛ցիր յոսերմական յժօրո՞ւն
 թիւնը՝ չկորսընցընելո՞ր։ Հիմայ ասորո՞վ լայ՝ Պ. Վ իւ-
 մօթէն ուրիշ՝ կերպով տրամաբանելով ոչ կընէսոր թէ-
 պէտ այն ատենը այն ցորենը՝ ցանելո՞ց են։ Եւ ետքը
 շուտերա՞յն է։ Բայց բոլորս շարժանքէ՛ր որ ցանած-
 նին ըլլայ. եւ՝ հնաքէտեերը՝ ցոր՝ ամէն տատեն՝ մշակա-
 վան զիտութեան իջուտ ջշեն՝ ըլլար. ցորենը՝ ցանած
 տեղէնին. ցորեն քիւսած տեսնելով՝ կարծե՛ր են թէ
 իրենց ցանածն է։ Եւ լա յա ցմասա՝ Ժժ մժ յժժ յժժժ
 մնաց թորձուածցէ՛տեւ. ամէն՝ երկրագործ յգիտէ՛ կրտս.
 Երբ սերմի համար մատորդ տարուան ցորենը միայն ա-
 ղէկ կը յաջնդի. անկէց ո՞րքան հինը ըլլայ՝ նէ՛ք եր-
 քը քիչ եւ՝ գէշ իրաւ. Եւ չորս հինգ տարուան ըլլայ
 ցընած չբոլորի. ցէ՛ր իրաւն. Վերկէից ցորենները՝ Եւ
 տեղի տաքցա՛ն իրեներունը իրենց՝ սերմնական զօրո՞ւ-
 թիւնը շարժե՛ր իրար կը պահեն. Բայց այն ալ տապն
 կամ տասուերկու տարիէն անպին չանցնիր. Եւ ցիպ-
 տոսի մոմիաներուն քով պտիւտած ցորենը հազարա-
 ռոր տարիներէ՛ր վեր ի՞նչպէս իր սերմնական ուժը
 պահե՛ր է։ Պահելու շատ կերպեր մտածուեցաւ. ա-
 նանկ՝ որ այն կերպով քերք մաններու մէջ պահելը
 կարելի ըլլալով՝ մամիաներուն հետ պահուածին նմանն
 ըլլայ. ամէն ալ չաջողեցաւ. Եւ ստէս պահուած ցո-
 րենները մշակներուն հազարաւորէն պահածէն մինակ
 սա առաւելութիւնն ունին. որ միշտ միակերպ օդի
 մէջ կըլլան. երբեմն տաք երբեմն պաղ չըլլար. բայց
 ասիկայ մինակ չկրնար սերմնական զօրութիւնը պէտք
 եղածին պէս պահել. թէ՛ որ ամուր գոցուած ամա-
 նի մը մէջ պահուած են նէ՛ հարկաւ գոնէ քիչ մը օդ

